

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

СТЕБЛИНА Оксана Миколаївна

УДК 1(092)(477)''18'':7.035(043)

НАТУРФІЛОСОФСЬКИЙ РОМАНТИЗМ Д.ВЕЛЛАНСЬКОГО

спеціальність 09.00.05 – історія філософії

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата філософських наук

Київ - 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі філософії Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник -

кандидат філософських наук, доцент
ЛЕВИЦЬКИЙ Олег Вікторович,
Національна музична академія України
ім. П. І. Чайковського,
доцент кафедри суспільних наук.

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук, професор
САВЕЛЬЄВА Марина Юріївна,
Центр гуманітарної освіти НАН України,
професор;

кандидат філософських наук, доцент
ПОПЕРЕЧНА Галина Антонівна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені В.Гнатюка,
доцент кафедри філософії та економічної
теорії.

Захист відбудеться «1» червня 2010 року о 16.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.13 в Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9).

Автореферат розіслано «30» квітня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б.К.Матюшко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Проблема духовних орієнтацій людини, світоглядних і методологічних пошуків щоразу актуалізується у зламні моменти культурно-історичного розвитку, часи радикальної зміни парадигм соціальної практики. Українська історико-філософська та суспільно-політична думка впродовж останніх десятиліть зробила суттєвий крок вперед у розумінні змістовної панорами духовних явищ, взаємозв'язків і закономірностей розвитку духовної сфери в цілому, а також витоків формування національної самосвідомості й науки, місця українських вчених-мислителів у всесвітньому процесі.

З огляду на нагальні завдання духовного відродження та розвитку української філософської культури, особливо актуальним сьогодні є звернення до творчої спадщини вітчизняних мислителів минулого. Особливо важливим є усвідомлення значущості творчого доробку Данила Михайловича Велланського (Кавунника) (1774–1847), творча спадщина якого довгий час залишалася поза науковими інтересами філософів, культурологів та істориків науки.

Актуальність теми не в останню чергу визначається також тим, що Д.Велланський залишив яскравий слід у становленні та розвитку романтичного світогляду в духовній культурі України та Росії першої половини XIX ст., що досі не знайшло свого відображення в сучасних філософських дослідженнях. Історична постать видатного науковця та філософа, беззаперечний авторитет якого визнавався всіма його сучасниками, залишається поза межами того історичного значення, якого на початок XIX ст. набув романтизм як духовний феномен, що не лише віддзеркалював суть історичних процесів, а й стимулював їхній розвиток. Той період нагадує наше сьогодні, коли ми повертаємось до української національної ідеї, відроджуємо на її основі свої традиції, мову, релігію, будуємо суверенну українську державу та формуємо світогляд її громадянина. У цьому сенсі повернення філософської спадщини Д.Велланського в усій її глибині та неоднозначності відкриває нові обрії для історико-філософського осмислення та сприяє поступу української філософії її самовизначенню на тлі світової філософської культури.

Отже, усвідомлення недостатньої теоретичної та практичної розробки проблеми, вирішення якої відповідало б потребам сучасного суспільства, може бути розглянуто в якості обґрунтування необхідності її дослідження.

Стан наукової розробки проблеми. Проблеми, що розглядаються в дисертаційному дослідженні, висвітлені в значній кількості монографічних, дисертаційних та періодичних видань, присвячених як вивченню й оцінці різних аспектів наукових інтересів Д.Велланського, так і загальним історичним передумовам і особливостям становлення романтичного світогляду в науці та культурі України і Росії XIX ст. Це, передусім, література дожовтневого періоду та праці українських та російських вчених в еміграції, а також наукові дослідження радянських науковців і розробки останнього десятиліття, що

з'явилися на пострадянському просторі, в яких вагоме місце належить українським дослідникам.

Слід зазначити, що оцінка науково-філософського внеску Д.Велланського дана у працях М.Бородія, В.Зеньковського, З.Каменського, Д.Чижевського, Г.Шпета, а також у колективній праці (відп. ред. В.Пустарнаков) „Філософія Шеллінга в Росії”. Окремі аспекти діяльності Д.Велланського як біолога, лікаря, мислителя, пропагандиста ідей Ф.Шеллінга та біографічні відомості про нього подані в працях П.Алексєєва, Є.Боброва, К.Веселовського, П.Грабовського, Л.Змеєва, О.Іовського, М.Ковалевського, С.Корнілова, Х.Коштоянца, О.Левіна, М.Розанова, П.Татарика, дисертаціях І.Валявко, О.Маламури, Г.Щелбаніної, численних довідниках, словниках, енциклопедіях різних часів.

Методологічні узагальнення, зроблені в дисертаційному дослідженні, були б неможливими без ґрунтовного переосмислення ідей щодо витоків та змістовної специфіки західноєвропейського романтизму як ідейного та художнього напрямку першої половини ХІХ ст., сформульованих у працях В.Асмуса, М.Афасижева, К.Бакрадзе, Н.Берковського, М.Булатова, І.Белзи, В.Ванслова, І.Волкова, Р.Габітової, А.Гулиги, О.Дмитрієва, В.Жирмунського, Ю.Кремльова, В.Кузнєцова, О.Лосєва, М.Лоського, Д.Наливайка, М.Савельєвої, І.Юдкіна-Рипуна та ін.

Дослідженню специфіки історичних етапів становлення і розвитку романтизму в російській та українській духовній культурі присвячена низка праць, автори яких розглядають романтизм як феномен духовної культури. До них можна віднести дослідження Т.Бовсунівської, О.Введенського, П.Волинського, В.Горського, К.Григор'яна, І.Замотіна, І.Іваньо, М.Ковалевського, Н.Мозгової, В.Нічик, І.Огородника, Г.Поперечної, А.Почапського, П.Сакуліна, Я.Стратій, М.Ткачук, М.Філіпова, З.Хижняк, Я.Яценка, дисертаційні праці Н.Волошко, Ю.Грибкової, М.Паласюка, А.Сініциної, А.Супрун та ін.

Науково-дослідницька діяльність Д.Велланського розгорталась в епоху важливих відкриттів у різних галузях природознавства: вивчення явищ електрики та магнетизму у фізиці, відкриття нових хімічних елементів та їхніх властивостей, успіхи в галузі вивчення органічної природи. Природа постала як цілісний живий організм, в якому протилежності утворюють гармонійну єдність. Тому у першій половині ХІХ ст. на теренах України та Росії найбільшого поширення набула натурфілософія Ф.Шеллінга. В цілому шеллінгіанство тут не перетворилося на певну школу, проте значно вплинуло на розгляд філософських питань природознавства, стало каталізатором ідей розвитку, історизму, єдності протилежностей у теоретичній думці того часу. Проблема впливу ідей Ф.Шеллінга на розвиток вітчизняної філософії і природничих наук знайшла висвітлення в працях А.Галактіонова, М.Ковалевського, О.Левіна, Ю.Манна, В.Нічик, І.Огородника, А.Пашкової, В.Пустарнакова, П.Сакуліна, В.Сахарова, Я.Стратій, Д.Чижевського та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження є складовою частиною комплексної науково-

дослідної роботи кафедри філософії „Актуальні питання історії і теорії філософії та її викладання студентами педагогічних навчальних закладів”, науковий напрям „Дослідження проблем гуманітарних наук”, що входить до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, який затверджений вченою радою університету від 29 січня 2009 року, протокол №5. Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова від 28 квітня 2009 року, протокол № 9.

Об’єктом дослідження є філософська спадщина Д.Велланського як представника романтичного світогляду в духовній культурі України та Росії першої третини XIX ст.

Предметом дослідження є наукові та філософські принципи натурфілософського романтизму Д.Велланського та їх значення у становленні нових методологічних засад у науці та популяризації ідей філософії романтизму в Україні та Росії у першій половині XIX ст.

Метою дисертаційної роботи є системний аналіз та теоретична реконструкція натурфілософської складової філософських поглядів Д.Велланського у контексті становлення та розвитку романтичної духовної культури. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення наступних дослідницьких завдань:

- з’ясувати стан наукового вивчення теми, рівень і повноту джерельної бази;
- проаналізувати історичні та теоретичні передумови виникнення романтизму як світоглядного напрямку у європейській культурі;
- здійснити теоретико-філософський аналіз натурфілософського романтизму як напрямку духовної культури, притаманного історичному періодові кардинальних соціальних та наукових змін;
- проаналізувати типологію романтизму в різних європейських національних культурах;
- висвітлити основні етапи становлення й з’ясувати специфіку романтичного світогляду в Україні та Росії першої половини XIX ст., а також відмінність національного розвитку цього типу культури від західноєвропейського;
- дослідити історико-філософські передумови виникнення та розвитку натурфілософського романтизму в творчій діяльності Д.Велланського;
- показати еволюцію наукових та філософських поглядів Д.Велланського;
- розкрити роль і значення науково-філософської і пропагандистської діяльності Д.Велланського та її вплив на розвиток духовної культури в Україні та Росії першої половини XIX ст.

Методи дослідження. Визначаючи шляхи і методи розкриття теми дисертаційного дослідження, було обрано концепцію культурологічного підходу до вивчення творчого спадку Д.Велланського. Методологічні принципи (екзистенціального антропоцентризму та соціокультурного детермінізму) цього підходу передбачали розгляд філософських ідей крізь

призму реального суб'єкта філософської творчості, що знаходиться під впливом світоглядних, теоретичних та історичних детермінант, своєрідно віддзеркалюючи культуру своєї доби у власній особистості.

У дослідженні, побудованому на інтерпретації текстів, у ролі керівних використовувалися діалектичний метод, принцип єдності історичного і логічного, об'єктивності, компаративістики, конотації, діалогізму, історизму, соціокультурного детермінізму, екзистенціального антропоцентризму, визнання самоцінності філософської індивідуальності. Спільним вимогам даних принципів відповідає герменевтичний метод, що обумовив вивчення першоджерел у контексті культурної доби, визнання невичерпності автентичного тексту, неперервності традиції. У дослідженні використовувались також методи: логічного структуралізму, іманентної критики, соціокультурного підходу, біографічного аналізу та метод порівнянь і асоціативних співвідношень, що дозволяли глибше усвідомити значущість філософського спадку Д.Велланського.

Наукова новизна одержаних результатів визначається метою та завданнями дослідження, засобами їх розв'язання і полягає в наступному:

Вперше:

– здійснено комплексний історико-філософський аналіз натурфілософського спадку видатного українського мислителя першої половини XIX ст. Д.Велланського у контексті становлення та розвитку романтизму в духовній культурі України та Росії першої половини XIX ст.;

– досліджено вплив загальнонаукових та світоглядних принципів Д.Велланського на становлення та розвиток романтизму в Україні та Росії початку XIX ст.;

– доведено, що саме Д.Велланський є родоначальником романтичного напрямку у вітчизняній культурі, а його діяльність як вченого-природознавця, філософа, пропагандиста діалектичного погляду на світ і людину в ньому, освітянина суттєвим чином відбилася на формуванні національної самосвідомості та генезі української національної ідеї.

Уточнено:

– визначення підґрунтя для становлення і розвитку натурфілософського романтизму в Україні та Росії, яким стали рівень розвитку науки, світоглядно-філософських ідей та нагальна потреба в реформуванні суспільства наприкінці XVIII – початку XIX ст.;

– обставини та причини використання Д. Велланським натурфілософських ідей Ф.Шеллінга (заперечення суб'єктивного ідеалізму як філософської методології, розробка діалектики як теорії всезагальної єдності й розвитку природи і людини тощо), які дозволили виступити проти панування механіцизму у вітчизняній науці і наблизитися до формулювання принципу еволюціонізму; запропонувати вчення про вольову і дієву людину як вершину еволюції природи і складову суспільства.

Одержали подальший розвиток:

– оцінка романтизму як певного історичного типу культури, який ґрунтується на критиці просвітницької системи цінностей і повністю відповідав новим історичним реаліям європейської історії початку ХІХ ст.;

– обґрунтування необхідності історико-філософського аналізу генези романтизму, який визначав світоглядні, наукові та художні принципи, притаманні духовній культурі України та Росії першої половини ХІХ століття;

– тлумачення своєрідності сприйняття ідей романтизму на східноєвропейському ґрунті і відмінність від аналогічних процесів у західноєвропейському світогляді: для українського та російського романтизму характерними були критика феодально-імперських засад суспільства, перегляд принципів класицизму і механіцизму в науці, пробудження національної самосвідомості.

Теоретичне і практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що основні теоретичні положення та висновки дисертації мають методологічне значення для розвитку наукових досліджень з історії філософії в Україні, зокрема у можливості цілісно осягнути філософський спадок Д.Велланського, а також у використанні отриманих висновків для подальшого розвитку історії української філософії та культури шляхом збагачення її категоріального та дослідницького інструментарію.

Концептуальний та емпіричний матеріал дисертаційного дослідження може бути використаний у вузівських курсах з філософії, історії української філософії, теорії та історії культури, української культури, історії України, а також при підготовці відповідних підручників, посібників та різноманітних навчально-методичних розробок з даної тематики.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення та висновки дисертаційної роботи проходили апробацію на засіданнях кафедри філософії (2009, 2010), Міжнародній науковій конференції Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв „Міфологічний простір і час у сучасній культурі” (Київ, 2003), Всеукраїнській науково-практичній конференції цього ж закладу „Художня освіта і суспільство ХХІ століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри” (Київ, 2004), VII Всеукраїнській науково-практичній конференції Європейського університету „Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість” (Київ, 2004), Міжнародних наукових конференціях „Традиція і культура”, організованих асоціацією „Новий Акрополь”, Київським національним університетом імені Тараса Шевченка та ін. (Київ, 2005, 2006, 2008).

Публікації. Основні ідеї та результати наукового дослідження викладені у 14 публікаціях, в тому числі 6 наукових статей у фахових періодичних виданнях, затверджених ВАК України для філософських наук і 8 тезах виступів на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Структура та обсяг дисертаційного дослідження зумовлені специфікою її предмета і логікою розкриття теми, а також метою та головними завданнями дисертаційного дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, які включають у себе п'ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації – 205 сторінок, з них

178 сторінок основного тексту. Список використаних джерел включає 264 найменування, у тому числі 8 іноземними мовами, і складає 27 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність дослідження проблеми, визначається ступінь наукової розробки, окреслюється мета та основні завдання, предмет та об'єкт дисертаційного дослідження, охарактеризовано теоретико-методологічні засади, сформульовано положення наукової новизни, що виносяться на захист, теоретичну та практичну цінність роботи, а також наводяться дані про публікації та апробацію результатів дослідження.

У **першому розділі «Джерельна база, історіографія та методологія дослідження творчості Д. Велланського»** проаналізовано джерельну базу та наукові праці, в яких досліджується творчість Д.Велланського, його місце в історії розвитку вітчизняної науки та філософської думки першої половини ХІХ ст. Розглядаються історичні й теоретичні передумови виникнення й розвитку наприкінці ХVІІІ — початку ХІХ ст. романтизму, специфіка генези його ідей в Західній Європі та в Україні й Росії.

Виділено чотири періоди у вивченні творчої спадщини Д.Велланського, кожен з яких був зумовлений економічними, соціальними, історичними та науковими обставинами.

До першої значної групи праць належать наукові розвідки ХІХ ст. В цілому це праці авторів дожовтневого періоду. Насамперед йдеться про праці сучасників Д. Велланського — учнів, однодумців, опонентів, а на далі — це праці послідовників мислителя, які репрезентували у своїх роботах великий фактичний матеріал, намагались передати дух часу і характер наукових дискусій тієї епохи. Це такі автори, як М.Розанов («Воспоминания о Д.М.Велланском». — М., 1867), Є.Бобров («Философия в России». — Казань, 1899). Цікавим матеріалом для дослідження виступили праці тих вчених, які на межі ХІХ — ХХ ст. не лише описали фактичну сторону наукового життя Д. Велланського, а й вперше оцінили його як видатного вітчизняного мислителя початку ХІХ ст. До таких дослідників належать І.Замотін («Романтизм двадцатых годов ХІХ столетия». — СПб., 1911), П. Грабовський («Д.М.Кавунник-Велланський». — Львів, 1897), П.Сакулін («Из истории русского идеализма». — М., 1913), М.Філіпов («Судьбы русской философии». — СПб., 1894). У цих дослідженнях простежується прагнення вийти за межі фактографічного опису і виявити принципові закономірності становлення романтичної культури, носієм ідей якої на національному ґрунті став Д.Велланський.

До другої групи наукових досліджень, присвячених аналізу творчості Д.Велланського, належать праці вчених, які були створені в еміграції. Емігрантська дослідницька література почала своє входження до західноєвропейської наукової думки у 20-х роках минулого століття. Це було пов'язано з подіями жовтневої революції, громадянської війни та

наси́льницької депортації вчених, насамперед авторитетних представників гуманітарних наук.

В історико-філософських дослідженнях таких відомих вчених, як Д.Чижевський, В.Зеньковський, М.Лоський роль і значення наукової діяльності Д.Велланського не лише визнавалась, а й кваліфікувалася як подвижницька діяльність фундатора нової культури. Незважаючи на те, що ці дослідники належали до різних філософських шкіл, всі вони були єдині у визнанні наукового авторитету Д.Велланського як вченого і філософа.

Третя група науково-дослідницької літератури включає в себе праці вчених радянського періоду (В.Ванслов, Р.Габітова, Ю.Манн), які розглядали романтизм загалом в межах художнього напрямку, а початок ХІХ ст. трактувався як просвітницький ідеалізм (З.Каменський, А.Почапський, Д.Острянин). Носієм такого світогляду розглядався клас буржуа, якого на той час ні в Україні, ні в Росії ще не було.

Радянські дослідники наукову діяльність Д.Велланського розглядали переважно у руслі «улюбленого учня Ф.Шеллінга», а його вплив на розвиток духовної культури України та Росії трактували досить обмежено. Основний акцент ставився на досягненнях вченого у галузі фізіології, біології та медицини, а його натурфілософська місія не отримала належної оцінки.

У наукових розробках, створених за останнє десятиліття на пострадянському просторі, де особливе місце посідають праці українських та російських вчених, аналізуються етапи розвитку романтичної культури України та Росії ХІХ ст. та входження їх до європейського простору. Із більшості робіт, присвячених цій проблемі, особливої уваги привертає монографія І. Юдкіна-Рипуна «Культура романтики», де на основі великого фактичного матеріалу з історії європейського мистецтва, науки, філософії розглядаються етапи становлення й розвитку романтизму як світогляду, що відповідав історичним запитам європейських народів.

Останнім часом проблеми виникнення і становлення романтичної культури в Україні стають предметом спеціальних дисертаційних досліджень. Зокрема, М.Паласюка «Ідеї німецького романтизму в українській духовній культурі» (Львів, 2001), Ю.Грибкової «Концепція романтичної іронії єнської школи в українській духовній культурі» (Львів, 2003), А.Сініциної «Історико-філософські ідеї українського романтизму (П.Куліш, М.Костомаров)» (Львів, 2001), А.Супрун «Філософські погляди М.Гоголя в контексті українського романтизму» (Київ, 2004), Н.Волошко «Романтична концепція свободи як естетичного феномена та її історична доля» (Київ, 2004), в яких розкриваються складні соціальні та наукові процеси становлення романтичної культури в Україні та Росії початку ХІХ ст. Кандидатська дисертація Г.Щелбаніної «Антропологічна філософія в Росії початку ХІХ століття (Д.М.Велланський – О.І.Галич)» (Мінськ, 1992), присвячена аналізу онтологічних, гносеологічних засад теоретичної системи українського філософа.

Окремо слід виділити наукове дослідження Т.Бовсунівської «Феномен українського романтизму» (Київ, 1998), котра акцентує увагу на проблемі романтичного антропоцентризму в українській філософії початку ХІХ ст.

Нашу увагу привернула наукова розвідка І.Огородника «Історія філософської думки в Україні» (Київ, 1999), в якій розглядається суть романтизму як світоглядного підґрунтя української літератури ХІХ ст.

Автор дисертаційного дослідження доходить висновку, що дослідники ХІХ ст. представляли Д. Велланського насамперед як авторитетного фізіолога, який займався популяризацією натурфілософських ідей Ф.Шеллінга. Вчені-емігранти характеризували науковий шлях Д.Велланського як подвижницьку діяльність представника нового світогляду і вказували на головне його історичне завдання – боротьбу за нові методи і принципи в духовній культурі. Дослідниками радянського періоду романтизм розглядався загалом в межах художнього напрямку, а зазначений період трактувався як просвітницький ідеалізм. В контексті впливу Д.Велланського на розвиток духовної культури тих часів, основний акцент ставився на досягненнях вченого у галузі фізіології, біології та медицини, а його філософська місія не мала належної оцінки. У дослідженнях науковців пострадянського періоду романтизм розглядається як складна філософська система, проте роль натурфілософських поглядів мислителя у становленні цього світогляду висвітлена недостатньо.

У другому розділі – **«Історико-філософське підґрунтя становлення світогляду Д. Велланського»** проведено ґрунтовний аналіз романтизму як світогляду, що об'єднував більшість аспектів духовної культури, охоплюючи сфери художнього, економічного, наукового, філософського, релігійного, політичного життя. Кінець ХVІІІ – початок ХІХ століття стали часом закладення матеріальних і духовних засад нового соціального устрою, отже, й нового типу культури.

У підрозділі **2.1. «Історичні й теоретичні передумови виникнення та розвитку романтичного світогляду наприкінці ХVІІІ — початку ХІХ століття»** розглядається формування романтичної культури, яка стала духовною реакцією на події Великої французької буржуазної революції й породила у багатьох країнах Європи суспільні рухи, пов'язані з новим світоглядом. Ці рухи були детерміновані становленням буржуазних національних держав і не лише віддзеркалювали суперечливий дух епохи, а й значною мірою стимулювали його. Романтизм як тип світогляду був сприйнятий різними прошарками суспільства: як критиками ранньобуржуазних відносин, так і представниками консервативних кіл суспільства. Спільним знаменником для них була критика просвітницької раціоналістичної культури.

Романтизм у цьому плані втілював прогресивні тенденції свого часу – відродження і створення нових держав на основі ідеалів абсолютних цінностей. Саме тому він є не лише національним, а й загальноєвропейським феноменом, який отримав свої національно-історичні форми реалізації (Росія, Україна, Польща та ін.). В духовному житті суспільства процес становлення романтичної самосвідомості стимулював появу широкої мережі типографій, видавництв, театрів, великої кількості перекладених книжок, журналів, які не лише змінили свідомість просвітницького кола цих народів, а й призвели до виникнення такої соціальної групи, як інтелігенція, що стала носієм нових

форм суспільної думки. Остання формувала свідомість різних соціальних груп і виступала критиком і опонентом імперської влади. Романтичний світогляд, на відміну від просвітницького, діалог із владою вів у формах, що мали подвійний зміст: з одного боку, вищі верстви в своїй культурі адаптували все нове в спробах модернізації імперської влади стосовно нових історичних завдань суспільства, а з іншого – серед широкого громадського загалу створювалося підґрунтя для майбутньої радикальної критики інститутів влади і суспільних відносин в імперії. Саме тому численні дослідники вважали і вважають, що із романтизму на теренах Російської імперії розвинулися такі дві непримиренні ціннісні напрями суспільної думки, як слов'янофіли і західники, а у матеріалістичній історіографії епоха романтизму поділялася на етапи прогресивного й реакційного розвитку.

Головними чинниками поширення романтизму можна вважати: 1) духовну реакцію на радикальні події революційного зламу традиційно консервативних умов життя європейських народів після Великої французької буржуазної революції; 2) відповідність тенденції національного відродження у намаганнях подолати суперечливість дійсності: перехід від культу індивідуальності до культу нації, національності; 3) історичну нагальність піднести цінність людської особистості: романтизм став формою культурної свідомості, що звертається до творчого потенціалу народів, розглядаючи його як певне першоджерело, що забезпечує архетипову єдність всієї національної культури.

Романтизм як світогляд був сприйнятий і в різний спосіб усвідомлений всіма галузями науки, різноманітними формами мистецтва та філософськими течіями першої половини XIX ст. Не було жодної європейської країни, яка б залишилась осторонь цього нового типу духовної культури: романтичне світорозуміння стрімко охоплювало усі європейські континенти – від Великобританії на заході до Російської імперії на сході. У різних національних культурах романтизм набував типологічних відмінностей. Зокрема, у Німеччині це була критика просвітницької ідеології та раціоналізму, у Франції – критика раціональної філософії, буржуазних цінностей, буржуазної ідеології. Для українського та російського романтизму характерними була критика класицизму і механіцизму в науці, пробудження самосвідомості особистості як творця «світу видимого й невидимого». Попри всі розбіжності, спільним для різних національних типів романтизму були: формування ідей національної самоідентичності, культивування проблеми національної поетичної творчості, намагання пізнати самобутність народу, інтерес до історії та проблеми самопізнання.

Відомо, що зародження романтизму відбувалося в межах натурфілософії кінця XVIII – початку XIX ст., коли перед європейською наукою постало завдання віднайти нову методологію, здатну забезпечити осмислення, пояснення й систематизацію накопиченого й щойно відкритого фактичного матеріалу. Цьому суспільному запитові найбільш повно відповідали натурфілософські вчення, зокрема німецької класичної філософії в особі Ф.Шеллінга. Він надав аргументовану систему критичного осмислення

проблем пізнання і буття за допомогою діалектичного методу. У творчій еволюції Ф.Шеллінга найбільш значущим і плідним етапом був перший – натурфілософський, коли він дійшов думки щодо недостатності суб'єктивного іdealізму як філософської методології. Запропонований ним діалектичний підхід на той період виступав спробою широкого теоретичного осмислення всезагальної дійсності, що оточує людину. Завдяки натурфілософії Ф.Шеллінга не тільки у німецькій філософії, а й у всіх європейських країнах, зокрема й в Україні та Росії, виник інтерес до об'єктивного, до аналізу філософії та конкретних наук, до проблеми єдності людини і природи. *Історично* популярність Шеллінгової системи пояснюється тим, що загальний рівень тогочасної європейської науки відповідав саме натурфілософському рівню розвитку свідомості; *методологічне* її значення випливає із «своєчасності» пропозиції нового світоглядного принципу – діалектичного розуміння життя як всезагальної єдності в широкому сенсі цього поняття; нарешті, *соціальний* інтерес до неї викликаний становленням такої нової соціальної групи, як інтелігенція.

Східноєвропейський романтизм не був ідентичним західному. В Російській імперії романтизм формувався у феодално-імперському просторі, коли в країні були відсутні зрілі соціальні причини для виникнення буржуазних відносин та їх критичного сприйняття. Тому натурфілософський романтизм вплинув на національні культури багатьох народів самодержавної імперії і виконав роль каталізатора багатьох духовних процесів, серед яких і сприйняття антимонархічних ідей. Провісниками і популяризаторами романтичного світогляду в Російській імперії першої половини ХІХ ст. стали представники природничо-наукових професій, визнаним авторитетом серед яких був Д.Велланський. І лише згодом ці світоглядні ідеї були привнесені до широкої сфери суспільної свідомості, відігравши велику роль у становленні романтичної культури Росії і України ХІХ ст.

У підрозділі 2.2 «Особливості генези світоглядних і філософських ідей в Україні та Росії наприкінці ХVІІІ – початку ХІХ століття» висвітлено соціально-історичний та культурологічний контекст формування вітчизняної філософської думки, й зокрема натурфілософії романтизму Д.Велланського. В той час, як на європейському континенті завершувалася епоха феодалних відносин, імперська Росія на початку ХІХ ст. була далека від завдань реформування суспільства, навпаки – це час жорстоких репресій і утисків у всіх сферах суспільного життя. Проте починала визрівати суперечність: після перемоги над Наполеоном не тільки серед освіченої верхівки, а й серед широких верств селянства *вже* зростало невдоволення імперсько-кріпосницьким гнітом. Водночас у тенетах феодалізму *ще* не визріли соціальні сили, здатні створити нові суспільні відносини. Тому таємні товариства і масонські ложі орієнтувалися на переворот у владній верхівці і встановлення конституційної монархії, а народ – на милість царя. Епоха Олександра І, що збіглася з періодом революційних перетворень у Франції, розпочиналась у Російській імперії очікуванням змін. У прошарках дворянства також панували ілюзії щодо можливих демократичних нововведень молодого

імператора. Саме тому в Російській імперії романтичне світорозуміння стало соціальним фактором: з одного боку, романтизм виступав за модернізацію застарілих феодально-імперських відносин, а з іншого – стимулював процес становлення національної самосвідомості.

Визначну роль у розвитку культури і національної самосвідомості українського народу відіграла Києво-Могилянська академія. За оцінками істориків та сучасників, вона багато в чому вплинула на духовне життя не лише України, а й Росії, Білорусії, усіх південнослов'янських народів. Цьому сприяли високий фаховий рівень викладацьких кадрів, програмні курси навчання, обмін студентами і викладачами з іншими країнами.

Починаючи з XVII ст. в Україні та Росії натурфілософія була основною формою теоретичного усвідомлення природи. Вона прагнула пояснити багатоманітність природних явищ і узагальнити знання про світ. Українські та російські мислителі розуміли самостійну цінність природи і необхідність пізнання об'єктивного світу та його закономірностей.

Проникнення ідей європейського раціоналізму, синтезування українських духовних надбань із західними, надання теоретико-правових обґрунтувань тогочасним суспільно-політичним процесам – все це стимулювало розвиток літератури і мистецтва, становлення нової української науки і культури як невід'ємних частин загальноєвропейського духовного процесу. Д.Велланський, випускник Києво-Могилянської академії, став гідним продовжувачем цих традицій.

Третій розділ «Науково-теоретичний внесок Д. Велланського у формування і поширення романтичного світогляду в духовній культурі України та Росії першої половини XIX століття» присвячений розглядові характерних рис світогляду Д.Велланського, впливу його натурфілософських ідей, викладацької і публіцистичної діяльності на розвиток романтичних засад у вітчизняній духовній культурі.

У підрозділі **3.1. «Особливості світогляду Д. Велланського»** показано, що у своїй творчості він розвивав спільні для романтизму і натурфілософії ідеї універсалізму буття, природи, історії, людини. Втім, захоплення натурфілософією не обійшло стороною більшість вітчизняних лікарів і філософів. Д.Велланський був безпосереднім учнем Ф.Шеллінга, однокурсником іншого видатного шеллінгіанця й натурфілософа Л.Окена. Він був послідовним прибічником і популяризатором висхідних ідей натурфілософії, онтології, діалектики, руху й розвитку, завдяки чому зробив значний внесок у створення принципово нової культури мислення всупереч традиційній на той час метафізиці. Розвиваючи діалектичні принципи, Д.Велланський як шеллінгіанець і природодослідник критично виступав проти емпіризму, агностицизму, догматизму і наближався до ідеї еволюціонізму: основою його світоглядної і наукової позиції стають ідеї єдності, всезагального зв'язку, суперечності як рушія розвитку, принцип змінності («динамізм»).

Онтологія Д. Велланського побудована на ідеї «універсуму», підпорядкованого принципіві всезагального розвитку. Універсальну єдність

він розумів як живий зв'язок усього з усім, що розвивається у просторі й часі. Час є формою вічності, а простір – формою нескінченності абсолютної сутності. Д. Велланський вводить поняття «всезагального життя», яке характеризується вічним відродженням та зникненням. Однак визнання вічності й безмежності фізичної реальності супроводжується в нього суб'єктивно-ідеалістичною тезою про «ідеальний дух» та «абсолютну ідею» як абсолютні начала розвитку органічної й неорганічної природи. Саме вони продукують рух і «сили», які завжди є розгортанням полярних протилежностей. Єдність протилежностей, за Д. Велланським, є загальним законом універсального світу. До своєї теорії він вводить поняття «стихіологія» (наука про стихії), де й розглядає ідею одухотвореної матерії. Весь світ постає живим, усі істоти – видами утворень «всезагального життя».

Як філософ-романтик, Д. Велланський розглядав природу як образ безмежності й вічності, як природодослідник – закликав досягти цю безмежність через вивчення окремих речей, причому вивчати не тільки загальні зв'язки, а й глобальні тенденції та відносини. Будучи прихильником романтизму, Д. Велланський не оминув проблем істини, добра, краси, тобто проблем моралі й мистецтва як сутнісного знання. Він розглядав мистецтво як присутність божественного в людині («діяння духу в елементах натури»), що об'єктивується в художньому творі. Можна стверджувати, що Д. Велланський одним із перших звернувся до теми пріоритету ідеї як форми мислення, прояву творчого начала саме у сфері художньої діяльності.

Характерним для романтичної культури є творче світопереживання особою, і Д. Велланський, усе життя досліджуючи загальний універсальний зв'язок у природі, ставить у його центр людину, абсолютизуючи такі її якості, як творче начало, здатність до одухотворення світу. Тому його антропологічні принципи пронизані оптимізмом і мають метафоричне й поетичне забарвлення.

Д. Велланський створив не тільки методологію натурфілософії, а й започаткував в Україні та Росії нову романтичну культуру, яка сприяла розвитку національної самосвідомості, становленню інтелігенції, створенню гуртків, товариств, течій, які формували інтерес до національно-фольклорних засад вітчизняної культури.

У підрозділі 3.2. «Вплив натурфілософських ідей Д. Велланського на розвиток природознавства та філософії в Україні та Росії» обґрунтовується історична роль Д. Велланського, яка полягає у тому, що він був першим, хто усвідомив світоглядну близькість шеллінгівських ідей до соціальної реальності в Україні та Росії кінця XVIII – початку XIX ст. і найбільш повно в теоретичній формі відобразив основні тенденції розвитку науки свого часу. Він продовжив і розвинув філософські світоглядні засади, притаманні національному менталітетові та українській культурі.

Д. Велланський боровся за визнання світоглядної і методологічної ролі філософії. Всі його праці, окрім викладу основного змісту, містили заклик до започаткування наукової полеміки. У 1831 році в журналі «Северная пчела» він запрягся сплатити тисячу рублів тому, хто зможе довести хибність хоча

б одного його положення з праці «Дослідна, спостережна і умоглядна фізика». Охочих не знайшлося. Цей випадок демонструє, наскільки складною була доля першопрохідця: консервативно й догматично налаштована професура не сприймала новаторських поглядів свого колеги.

Попри те, що Д.Велланський зазнавав утисків від реакційного Міністерства народної освіти (йому було заборонено читати цілі розділи власної теорії) та Священного Синоду (окремі висновки були визнані «противними щодо християнської віри»), він залишив по собі багатьох послідовників, знаних людей, таких, як професори М.Павлов та І.Давидов, відомий поет В.Жуковського, князь В.Одоевський та ін. В Україні його учнями і друзями були такі діячі вітчизняної культури, як І.Мартос, В.Білозерський, М.Максимович. Студенти Київської духовної академії офіційно називали його своїм першим філософом.

Шеллінґіанські ідеї, провідником яких був Д.Велланський, активізували філософську думку України. Романтичний світогляд суттєвим чином вплинув на творчість М.Костомарова, П.Куліша, І.Срезневського, А.Гулака-Артемовського, Т.Шевченка, М.Гоголя, І.Франка та ін.

У підрозділі 3.3 «Роль викладацької і публіцистичної діяльності Д. Велланського у становленні філософії романтизму в Україні та Росії першої половини ХІХ століття» йдеться про невтомну працю видатного українського вченого на освітянській ниві. Протягом 30 років професорства Д.Велланського через його аудиторію пройшли сотні українських та російських медиків. Він викладав ботаніку, фармакологію, анатомію, фізіологію, патологію і завжди привчав мислити системно, закликав вивчати філософію, вважаючи її головною наукою усіх галузей знання.

Значним моментом в розвитку кожної національної духовної культури є комунікаційний аспект обміну ідеями й теоріями різноманітних форм суспільної свідомості (наука, мистецтво, політичні погляди та ін.). Для Російської імперії кінця ХVІІІ – початку ХІХ ст. ця проблема набувала дедалі більшого значення, адже характер деспотичної влади Романівської імперії не сприяв розвитку культурного рівня країни. Університетська освіта, і насамперед світоглядна наука, перебувала у занепаді.

Таким чином, цей комунікаційний процес в першу чергу стимулював розвиток вітчизняної наукової думки, надихаючи багатьох вчених не лише переймати і адаптувати до вітчизняних умов новітні теорії, а й творчо розвивати їх. Зокрема, важко переоцінити значення перекладацької діяльності Д.Велланського, котрий зі студентської лави й до останніх років свого життя активно займався вивченням та популяризацією новітніх ідей як у природничих науках, так і у філософії. Він переклав багато фундаментальних праць зарубіжних авторів і дав їм свої коментарі та пояснення. З того, що було опубліковано за життя Д.Велланського, відомо 10 фундаментальних праць, серед яких: «Начальные основания всеобщих частей врачебной науки» І.Мацгера, «Философия, относящаяся к жизни целых народов и каждого человека» І.Голуховського, «Общая патология» Ф. Гартмана, «Животный магнетизм или Теллюризм» Д.Кізера, «Животный магнетизм» К.Клуге,

«О свете и теплоте как известных состояниях всемирного элемента» Л.Окена, «Физиология или Наука о естестве человеческого» та «Наставления естествословия человеческого для руководства при преподавании» Г.Прохазки.

Педагогічна й перекладацька діяльність Д.Велланського, його оригінальні твори популяризували новітні ідеї як у природничих науках (медицині, фізіології), так і у філософії. Попри труднощі перекладу медичних та особливо філософських термінів шеллінгової натурфілософії, яких не існувало у слов'янському мовному просторі, вченому вдалося «вितворити нову наукову мову», науково-категоріальний апарат, що представляв нову предметну реальність.

ВИСНОВКИ

У дисертації сформульовано основні підсумки проведеного дослідження, які конкретизуються в таких положеннях:

Д.Велланський – видатний український природознавець, мислитель, пропагандист і освітянин першої половини ХІХ ст. Він є засновником школи вітчизняного діалектичного ідеалізму, фундатором романтичного світогляду в Україні та Росії першої третини ХІХ ст. Він першим на теренах Російської імперії сповістив про нові принципи німецької філософії, пристосовував її провідні ідеї до теоретичного узагальнення в природничих науках, залучив їх до наукового обігу. Д.Велланський по праву вважається першим популяризатором натурфілософської світоглядної методології німецького класика Ф.Шеллінга в Україні та Росії першої третини ХІХ ст.

1. Дослідженню творчої спадщини Д.Велланського присвячено багато наукових праць, публіцистичних і біографічних статей, спогадів його сучасників, його ім'я зустрічається в численних енциклопедичних і довідникових виданнях. Проте через ряд причин, передусім через жорсткі ідеологічні стандарти партійної науки радянського минулого, реальна оцінка наукового внеску Д.Велланського була далекою від об'єктивної. Зокрема, в більшості досліджень він постає як професор медицини та фізіології, а його подвижницька діяльність з утвердження та поширення натурфілософського романтизму як нового світогляду в духовній культурі народів України та Росії першої половини ХІХ ст. часто залишалась поза увагою.

2. Джерелознавчу базу з вивчення творчого доробку Д.Велланського можна умовно поділити на чотири періоди: 1) дослідники ХІХ ст. представляли Д. Велланського насамперед як відомого фізіолога, популяризатора філософських ідей Ф.Шеллінга, інтерес до системи поглядів якого залишався необґрунтованим; 2) українські та російські мислителі, що опинилися у вимушеній еміграції, характеризували творчий шлях Д.Велланського як подвижницьку діяльність представника нової духовної культури, належно оцінювали його історичну заслугу – боротьбу за нові методи і принципи в духовній культурі того часу; 3) радянські дослідники розглядали діяльність Д.Велланського переважно як «улюбленого учня

Ф.Шеллінга». Акцентується увага на досягненнях Д.Велланського в галузі фізіології, біології та медицини, а його натурфілософська місія залишається нез'ясованою; 4) науковці пострадянських часів розглядають романтизм як складну філософську світоглядну систему і визнають внесок Д.Велланського у формування романтичної культури в Україні, однак не в усіх працях його діяльність оцінюється як визначальна й новаторська у становленні нової світоглядної романтичної методології.

3. Романтизм як широка світоглядна доктрина в художньому, філософському, релігійному, політичному, економічному, науковому сенсі відповідав тенденціям національного відродження у різних країнах і викликав зростання національної самосвідомості: відбувалася інтеграція романтичної самосвідомості та власної культури європейських країн, сталися суттєві зміни, пов'язані з виникненням нових елементів у всіх формах суспільної свідомості. Результатом стало формування нової соціальної групи – інтелігенції, поява суспільної думки.

4. Зародження романтичного світогляду відбулося у природничих науках кінця XVIII – початку XX ст., а також у романтичній натурфілософії, коли європейська наука стояла перед проблемою пошуку нової методології, спроможної осмислити, пояснити і систематизувати накопичений багатий фактичний матеріал. Такою методологією стало натурфілософське вчення німецького філософа Ф.Шеллінга.

5. В Україні та Росії першої половини XIX ст. поширення ідей Ф.Шеллінга пов'язане з ім'ям Д.Велланського, який ніколи не був простим послідовником і пропагандистом учення Ф.Шеллінга, а творчо розвивав натурфілософські погляди свого вчителя і постійно удосконалював як концептуальні принципи, так і понятійно-категоріальний апарат натурфілософського вчення. У цій діяльності він вийшов за межі природничих наук і мав великий вплив на розвиток гуманітарної думки та всієї тогочасної духовної культури.

6. Сприйняття й асиміляція ідей Ф.Шеллінга наукою і філософією України та Росії були підготовлені успішним розвитком освіти і культури не лише українського, а й сусідніх народів на межі XVIII–XIX ст. Провідну роль у цьому процесі відіграли високий рівень і ґрунтовність викладання дисциплін у Києво-Могилянській академії, що позначилося на професійному статусі її випускників і сприяло встановленню широких зв'язків із вищими навчальними закладами Європи. Особливо слід підкреслити, що натурфілософія як основна форма теоретичного усвідомлення природи панувала у Києво-Могилянській академії з XVII ст. Це уможливило руйнування усталеної системи середньовічного теологічного світогляду та формування зв'язку філософської думки з природознавством, становлення української професійної філософії як певної системи наукових знань і підготувало ґрунт для сприйняття діалектичних ідей Ф.Шеллінга.

7. Д.Велланського можна вважати одним із найбільш енциклопедично освічених людей своєї епохи. Його діяльність була надзвичайно різноплановою. Він був блискучим викладачем – важко підрахувати кількість

російських та українських медиків, які пройшли через аудиторію Д.Велланського за 30 років його професорства і в подальшому професійно слугували народові та сприяли поширенню його ідей по всій країні. Д.Велланський є автором численних творів з медицини та фізіології, перекладачем передових у науковому сенсі праць з питань медицини, він увів до слов'яномовного наукового обігу цілу низку медичних і філософських термінів, які використовуються й досі. Д.Велланський поширював романтичну культуру, яка активно розвивала національну самосвідомість у колах інтелігенції, закладала інтерес до національно-фольклорних основ культури і формували підґрунтя професійної романтичної художньої школи.

8. Д.Велланський – перший теоретик натурфілософського романтизму на теренах України та Росії у першій половині XIX сторіччя. Велика творча й історична заслуга вченого полягає у відстоюванні ним обов'язковості світоглядної і філософської підготовки для науковців-природознавців, детермінованості наукового пошуку чіткою методологічною позицією. Він одним із перших усвідомив пріоритетність світоглядних філософських проблем стосовно емпіричного досвіду. Д.Велланський органічно сприйняв і розвинув діалектичний характер натурфілософії Ф.Шеллінга: природа в нього постає як єдиний і цілісний світ, як органічна ієрархія стихій, речей, людей, що переходять з одного рівня на інший, вищий і складніший. У своєму онтологічному вченні Д.Велланський обстоював положення про тотожність матерії і духу як підґрунтя до розуміння єдності й зв'язку всіх сторін об'єктивної реальності. У гносеології Д.Велланський обстоював ідею повної пізнаваності світу. Д.Велланський залишив свій слід і в розвитку естетичної теорії, розглядаючи художню діяльність як особливий тип гармонійного начала в людині, вважаючи, що найвища форма єдності світу як єдність реального та ідеального може бути втілена лише в художній творчості.

9. Діяльність Д.Велланського справила значний вплив на всіх тих, хто усвідомлював нагальність впровадження нових засад пізнання та визначення цінності буття, насамперед на вчених-природодослідників, філософів, публіцистів: знайомство з ними стало стимулом для пошуків абсолютно нових основ світорозуміння: системності, діалектичності, оптимістичного сприйняття світу. Д.Велланський листувався з багатьма видатними діячами культури свого часу, такими, як професори М.Павлов та І.Давидов, відомий поет В.Жуковський, князь В.Одоєвський, І.Мартос, В.Білозерський, професор М.Максимович.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Стеблина О.М. Становлення романтичної самосвідомості / О.М. Стеблина // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / Київ. держ. лінгв. ун-т. – К., 1999. – С. 108-116.
2. Стеблина О.М. Філософські погляди Данила Велланського в контексті розвитку романтичної культурфілософії в Україні та Росії першої третини XIX

ст. / О.М. Стеблина // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / відп. ред. М.М. Бровко, О.Г. Шутов. – К., 2003. – Вип. 12. – С. 193-200.

3. Стеблина О.М. Д.Велланський – основоположник романтичного світогляду в духовній культурі України і Росії першої третини XIX століття / О.М. Стеблина // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / Держ. академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2004. – Вип. 13. – С. 229-235.

4. Стеблина О.М. Натурфілософський романтизм у європейській науці першої третини XIX століття / О.М. Стеблина // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності: зб. наук. пр. / Київ. нац. лінгв. ун-т. – К., 2006. – Вип. 17. – С. 87-92.

5. Стеблина О.М. Д.Велланський і проблеми формування натурфілософської термінології у вітчизняній науці першої третини XIX ст. / О.М. Стеблина // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 7, Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: зб. наук. пр. – К., 2008. – № 17 (30). – С. 256-262.

6. Стеблина О.М. Вплив наукової діяльності Д.Велланського на формування вітчизняного романтичного світогляду / О.М. Стеблина // Гілея. Історія. Політологія. Філософія (наук. вісник): зб. наук. пр. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2009. – Вип. 23. – С. 224-230.

7. Стеблина О.М. Українська культура в Санкт-Петербурзі XIX століття / О.Магеря, В.Чуприна, О.Стеблина // Українська діаспора в Росії: стан, проблеми, перспективи (до зборів Української Всесвітньої Координаційної Ради 2004 р.) / за заг. ред. С. Остапи. – К., 2004. – С. 74-94.

8. Стеблина О.М. Натурфілософські погляди Д. Велланського як підґрунтя формування романтичного світогляду в Україні та Росії початку XIX ст. / О.М. Стеблина // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14, Теорія і методика мистецької освіти: зб. наук. пр. – К., 2006. – Вип. 3 (8). – С. 134-137.

9. Стеблина О.М. Проблема міфу у романтичній філософії / О.М. Стеблина // Міфологічний простір і час у сучасній культурі: матеріали міжнар. наук. конф. 12–13 грудня 2003 р. : в 3 ч. / Асоціація «Новий Акрополь», Філософ-т Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка [та ін.]. – К., 2003. – Ч. 1. – С. 19-20.

10. Стеблина О.М. Данило Велланський і вітчизняна культура / О.М. Стеблина // Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість: зб. матеріалів VII Всеукр. наук.-практ. конф., 15–16 квітня 2004 р. : у 7 т. / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Європейський ун-т [та ін.]. – К., 2004. – Т. 1. – С. 320-322.

11. Стеблина О.М. Наукова діяльність Данила Велланського в контексті пошуку духовних засад романтичного світогляду в культурі України та Росії початку XIX століття / О.М. Стеблина // Художня освіта і суспільство XXI століття: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 22–23 жовтня 2004 р. / Держ. академія керівних кадрів культури і мистецтв. – К., 2004. – С. 239-241.

12. Стеблина О.М. Проблеми натурфілософської методології в культурі романтизму / О.М. Стеблина // Традиція і культура: матеріали міжнар. наук. конф., 16–17 грудня 2005 р. : в 3 ч. / Асоціація «Новий Акрополь» [та ін.]. – К., 2005. – Ч. 1. – С. 39-40.

13. Стеблина О.М. Натурфілософія і романтичний світогляд в історико-філософському процесі / О.М. Стеблина // Традиція і культура: матеріали міжнар. наук. конф., 8–9 грудня 2006 р.: у 3 ч. / Асоціація «Новий Акрополь» [та ін.]. – К., 2006. – Ч. 2. – С. 4-7.

14. Стеблина О.М. Типологія романтизму в різних національних культурах / О.Стеблина // Традиція і культура : матеріали міжнар. наук. конф., 6-7 червня 2008 р.: в 3 ч. / Асоціація «Новий Акрополь» [та ін.]. – К., 2008. – Ч. 1. – С. 41-43.

АНОТАЦІЇ

Стеблина О.М. Натурфілософський романтизм Д. Велланського. –
Рукопис.

Дисертаційне дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії. – Національний педагогічний університет України імені М.П.Драгоманова, Київ, 2010.

У дисертаційному дослідженні аналізується проблема становлення і розвитку романтичного світогляду в духовній культурі України та Росії початку XIX ст. Розглядаються основні аспекти становлення натурфілософського романтизму, здійснені видатним українським вченим, академіком Данилом Велланським. У праці проаналізовано поступальний етап переходу від натуралістичної філософії до романтичного світогляду. Досліджені основні етапи процесу такого переходу в світлі розвитку філософських принципів Ф.Шеллінга та їх інтеграції у вітчизняну філософську думку.

Зроблено висновок про те, що надання переваги філософським принципам натурфілософії Ф.Шеллінга зробили Д.Велланського авторитетним популяризатором і пропагандистом ідей діалектичної філософії, яка створювала принципово нову культуру мислення всупереч традиційній на той час метафізиці.

Висвітлені важливі історичні і теоретичні передумови, що сприяли виникненню і розповсюдженню романтичного світогляду в умовах духовної культури України та Росії початку XIX ст., еволюція розповсюдження романтизму з точки зору національної самоідентичності українського народу.

Ключові слова: натурфілософський романтизм, натурфілософія, шеллінгіанство, універсалізм, умоглядна методологія, духовна культура, романтична самосвідомість.

Стеблина О.М. Натурфилософский романтизм Д. Велланского. –
Рукопись.

Диссертационное исследование на соискание научной степени кандидата философских наук по специальности 09.00.05 – история философии. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова, Киев, 2010.

В диссертационной работе анализируется проблема становления и развития романтического мировоззрения в духовной культуре Украины и России начала XIX в. Рассматриваются основные аспекты становления натурфилософского романтизма, осуществленные выдающимся украинским ученым, академиком-философом Даниилом Велланским. Проанализирован поступательный этап перехода от натурфилософии к романтическому мировоззрению. Исследованы основные этапы процесса такого перехода в русле развития философских принципов Ф.Шеллинга и их интеграции в отечественную философскую мысль.

Романтизм рассмотрен как широкое культурное явление, включавшее не только искусство, философию, науку, но и другие сферы духовной культуры, которое сыграло значительную роль в росте самосознания общества. Процесс реформирования общественного сознания происходил в широких масштабах. Рамки этого движения приобретали легальный характер, оказывали влияние на огромную аудиторию, закладывали долговременные основы необратимых социальных изменений. Для своего времени это явилось важным основанием социального и культурного прогресса, поэтому в контексте такой исторической ретроспективы роль и значение академических философских взглядов профессора медицины и физиологии Д.Велланского приобретает значительный интерес исследователей.

Сформулирован вывод о том, что предпочтения философским принципам натурфилософии Ф.Шеллинга сделали Д.Велланского авторитетным популяризатором и пропагандистом идей диалектической философии. Диалектическая методология, развиваемая в его трактатах и выступлениях перед аудиторией, создавала принципиально новую культуру мышления, вопреки традиционной на то время метафизике. Преподавая физиологию, физику, медицину с натурфилософских позиций, ученый вызывал всеобщий интерес к новым философским основам науки, что неизбежно приводило к зарождению интереса к интеграции в европейскую культуру. В современных исследованиях по теоретическому наследию Д.Велланского уже проявляется интерес к проблеме его диалектических взглядов, которые в систематическом изложении содержатся в его трудах и переводах.

Важнейшей диалектической идеей является вывод Д.Велланского о поступательном развитии, присущем всем видам органической и неорганической природы. Ученый полагает, что «высшие организмы суть только развития низших, восходящих до совершеннейшего организма, который равен общему содержанию всех предыдущих» Это утверждение является настолько важным для философской методологии научного познания, что нельзя не отметить его революционный характер в пределах познавательных принципов той эпохи. Сам ход поиска новых принципов

научной методологии подводит к подобным обобщениям и вводит в научный обиход систему диалектических принципов.

Для научного мышления Д.Велланского характерен также и интерес к внутренним источникам движения и развития в природе. Он весьма аргументировано отстаивал идею о противоречивости как источнике движения. В своих аналитических исследованиях природы он всегда обращал внимание на наличие таких внутренних источников движения, полагая, что полярность присуща всем ее видам: органической и неорганической. Д.Велланский считал, что профессиональная культура исследователя в том и состоит, чтобы обнаруживать эти противоречивые источники.

Выявлены важнейшие исторические и теоретические предпосылки, способствовавшие возникновению и распространению романтического мировоззрения в условиях духовной культуры Украины и России начала XIX столетия, изучена эволюция распространения романтизма с точки зрения национальной самоидентичности украинского народа.

Ключевые слова: натурфилософский романтизм, натурфилософия, шеллингизм, универсализм, умозрительная методология, духовная культура, романтическое самосознание.

Steblyna O. – Natural philosophy romantic ideology of D. Vellansky. – Manuscript.

Thesis for the Degree of a Candidate of Philosophy in speciality 09.00.05 – history of philosophy. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, 2010.

The dissertation work analyses the problem of formation and development of romantic ideology at the beginning of XIX-th century in Ukrainian and Russian spiritual culture. The main aspects of the natural philosophy formation made by the prominent Ukrainian scientist, academic Danylo Vellansky, are examined. Advancing stage transition from natural philosophy to romantic ideology is analyzed in the manuscript. The main stages of that process are investigated in the context of development and integration F.Schelling's ideas in Russian and Ukrainian culture.

The following conclusion was made: the appreciation of F.Schelling's natural philosophy philosophical principles made D. Vellanskyi the competent popularizer of the dialectical philosophy ideas, which created the essentially new culture of ideation contrary to the metaphysics being traditional at that time.

Important historical and theoretical premises promoted formation and expansion of romantic ideology in spiritual culture of Ukraine and Russia at the beginning of XIX-th century are brought to light. The romantic ideology evolution expansion at different stages from the Ukrainian national identity point of view is studied.

Key words: natural philosophy romantic ideology, natural philosophy, Schelling's philosophy, universalism, speculative ideology, romantic self-consciousness.